

4. Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Akran Zorbalığı Yansımaları¹

Saliha DEMİR²

Meram UZUNDAL³

APA: Demir, S. & Uzundal, M. (2025). Çocuk Edebiyatı Eserlerinde Akran Zorbalığı Yansımaları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (47), 55-73. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544458>

Öz

Çocuk edebiyatı, çocukların dil gelişimi ve hayal gücünü desteklemesinin yanı sıra onların karakter gelişimi ve toplumsal değerleri benimsemesi açısından da büyük önem taşır. Bu tür edebî eserler, çocuklarda estetik duyguların gelişmesini sağlarken aynı zamanda doğru ve yanlış davranışlar arasında ayırım yapabilme becerisi kazandırır. Çocuk kitapları yalnızca eğlenceli zaman geçirme aracı değil, aynı zamanda eğitici birer kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda günümüz çocuklarının karşı karşıya kaldığı sosyal sorunlardan biri olan akran zorbalığının da bu kitaplar aracılığıyla ele alınarak çocuklara erken yaşta farkındalık kazandırılması mümkündür. Çocukların dünyasına doğrudan hitap eden hikâyeler, onlara empati kurma, çözüm üretme ve zorbalıkla başa çıkmayı öğretmek için güçlü bir araçtır. Bu çalışmada çocuk kitaplarında akran zorbalığının nasıl ele alındığını belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında toplam 36 çocuk kitabı incelenmiş, belirlenen kriterleri karşılayan 7 kitap detaylı analize dâhil edilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda kitaplarda akran zorbalığının genellikle sözel, fiziksel ve duygusal olmak üzere üç şekilde işlendiği görülmüştür. Mağdur karakterlerin yaşadığı temel duygular arasında utanma ve öfke ön plana çıkarken, zorba karakterlerin ise genellikle fiziksel özellikleriyle betimlendikleri dikkat çekmiştir. Ayrıca, olayları dışarıdan izleyen karakterler dört farklı şekilde konumlandırılmıştır: Sessiz izleyici olma, zorbanın tarafında yer alma, zorbalığa tepki gösterme ve zorbalığa zorbalıkla tepki vermedir. Kitaplarda yer alan zorbalıkla başa çıkma stratejileri arasında; zorbayı yalnız bırakma, zorbayı görmezden gelme, mağdurun yanında olma, aileleri, öğretmenleri ve okul yöneticilerini haberdar etme sayılabilir. Bu bulgular, çocuk kitaplarının, akran zorbalığıyla mücadelede bilinç kazandırma ve olumlu sosyal davranışlar geliştirme açısından işlevsel bir rol üstlenebileceğini göstermektedir.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar gergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / Oran: %9

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 10.04.2025-**Kabul Tarihi:** 28.07.2025-**Yayın Tarihi:** 29.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544458>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² YL Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim ABD, Sınıf Eğitimi Bilim Dalı / Master's student, Hacettepe University, Institute of Educational Sciences, Department of Basic Education, Division of Classroom Education (Ankara, Türkiye) **eposta:** dmrslho6@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0002-9655-6507> **ROR ID:** <https://ror.org/04kwvgz42> **ISNI:** 0000 0001 2342 7339 **Crossref Funder ID:** 501100005378

³ Araş. Gör., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı / Res. Ass., Amasya University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Division of Primary Education (Amasya, Türkiye)**eposta:** meram.uzundal@amasya.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-3961-0717> **ROR ID:** <https://ror.org/0osbxoy13> **ISNI:** 0000 0004 0386 6723 **Crossref Funder ID:** 100010724

Anahtar kelimeler: Çocuk edebiyatı, akran zorbalığı, çocuk kitapları

Reflections of Peer Bullying in Children's Literature Works⁴

Abstract

Children's literature plays a significant role not only in supporting children's language development and imagination but also in fostering their character development and internalization of social values. Such literary works contribute to the cultivation of aesthetic emotions in children while also equipping them with the ability to distinguish between right and wrong behaviors. In this context, children's books should be regarded not merely as sources of entertainment but also as educational tools. Within this context, peer bullying, one of the prominent social issues faced by children today, can be addressed through these books to raise awareness at an early age. Stories that directly appeal to the world of children serve as powerful tools for learning empathy, problem-solving, and strategies for coping with bullying. In this study, the document analysis method, one of the qualitative research approaches, was employed to examine how peer bullying is addressed in children's books. A total of 36 children's books were reviewed, and 7 of them that met the predetermined criteria were selected for detailed analysis. The findings revealed that peer bullying in these books is typically portrayed in three forms: verbal, physical, and emotional. Among the primary emotions experienced by the victimized characters, shame and anger were most prominent. It was also noted that bully characters were often described through their physical attributes. Additionally, bystander characters were positioned in four distinct ways: as silent observers, supporters of the bully, individuals who react to bullying, and those who respond to bullying with further bullying. Strategies depicted in the books for coping with bullying included isolating the bully, ignoring the bully, supporting the victim, and informing parents, teachers, and school administrators. These findings suggest that children's books can play a functional role in raising awareness about peer bullying and in promoting positive social behaviors.

Keywords: Children's literature, peer bullying, children's books

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received – Turnitin / Rate: %9
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 10.04.2025-**Acceptance Date:** 28.07.2025-**Publication Date:** 29.07.2025; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.16544458>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Gelişim çağında olan çocuklar, izledikleri, okudukları ve dinledikleri aracılığıyla davranış geliştirme eğilimindedirler. İstendik davranışların yanı sıra istenmeyen davranışlar bu süreçte görülebilmektedir. İstendik davranışların gelişimi ve istenmeyen davranışların önlenmesi aracı materyallerle sağlanabilmektedir. Çocuk edebiyatı eserleri, çocukların edebî zevklerini ve okuma becerilerini geliştirirken istendik davranışları kazanmaları ve istenmeyen davranışları göstermemelerinde etkili bir araç olarak kullanılabilir. Çocuk edebiyatı, dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak erken çocukluk döneminden ergenliğin sonuna kadar olan süreci kapsayan çocukların duygu ve düşünce dünyalarını zenginleştirirken onlara edebî dili ve görsel iletileri sunarak beğeni düzeylerini arttıran bir edebî türdür (Sever, 2021). Çocuk edebiyatı, duyuşsal ve zihinsel olarak çocuğun gelişimini olumlu yönde etkiler. Erken yaşlardan başlayarak ebeveynlerinden masal ve ninni dinleyen, kitaplarla haşır neşir olan çocukların üstbilişsel düşünme becerileri gelişmeye başlar (Celepoğlu, 2007).

Çocuk edebiyatında nitelik yazılı dil yoluyla çocuğun evreni anlamasına, algılamasına, yorumlamasına katkısı, anadilini etkin kullanması; çizgiler, resimler yoluyla sanatsal bakış açısını geliştirmesi, duyuları harekete geçirmesi özellikleriyle kendini göstermektedir. Çocuğun nitelikli bir çocuk edebiyatı eseri ile buluşması, kendi sorumluluğu olmaktan çok ebeveyn ve öğretmen yönlendirmesine bağımlı bir süreçtir. Çocuk kitapları öncelikli olarak çocuğa göre ve çocuk için yazılıyor olsa da onların temin edicisi, yetişkindir. Kitap seçiminde en önemli koşullardan biri, çocuğa görelilik ilkesine uygun olarak yazılıp basılmış eserlere odaklanılmasıdır. “Çocuğa göre deyinince, çocuklar için yapılacak edebiyatın çocuğun büyüme ve gelişme çağlarına, psikolojisine, sözcük ve kavram bilgisine, algılama düzeyine uygun bir duyarlılık biçimi anlaşılmalıdır” (Şirin, 2007, s.44).

Çocukların bilişsel gelişimlerini ve bilgi dünyalarını desteklemek amacıyla başvuru kitaplar, genel olarak “öğretici çocuk kitapları” olarak isimlendirilmektedir (Sever, 2007, s.6). Kitap seçiminde yalnızca öğreticilik özelliğini kriter olarak ele almak, edebiyatın bireyin gelişimine katkısını dar bir alana indirmektedir. Meriç (1987), çocuklara yönelik kitap yazarken çocuğun psikolojisini, yaşadığı çevreyi, kültürü, dili dikkate almanın öneminden bahsetmektedir. Çocuk edebiyatı eserlerinde yaşama dair her konuya yer vermek, çocukların yaşamı anlamlandırmasında kitapları önemli bir kaynak olarak kullanmasını sağlamaktadır. Yayımlanan kitaplar incelendiğinde ölüm, savaş, ayrılık, göç, cinsel istismar, madde bağımlılığı, hastalık, terörizm, şiddet, ırkçılık, akran zorbalığı, engellilik, çok kültürlülük, obezite, dijital bağımlılık, arkadaş edinme güçlüğü gibi zor konuların da kitapların konularında ya da olay örgülerinde işlendiği görülmektedir. Bu konular içinde akran zorbalığı ile ilgili yayımlanan kitapların son yıllarda arttığı, bu kitaplarda fiziksel, sözel, sosyal, siber zorbalık türlerinin en az birine yer verildiği görülmektedir.

21. yy. da küreselleşme ve göçler nedeniyle okullar giderek daha çeşitli hale gelmekte ve bu durum zorbalığı dikkate almayı zorunlu kılmaktadır (Lim ve Hoot, 2015). Zorbalık, bir ya da daha çok öğrencinin çoğu zaman zayıf ya da yalnız görünen ve bu yüzden daha savunmasız olan bir kurbanı yönelik olarak ve tekrarlayarak gerçekleştirdikleri taciz ve saldırganlıktır. (Olweus, 1994). Evertson ve Emmer (2013)’a göre zorbanın niyeti, akranlarının onayını almak ve kurban üzerinde baskı kurarak gücünü göstermektir. Zorbalık davranışları çeşitli şekillerde görülebilir: Doğrudan fiziksel zorbalık, sözel ve sözel olmayan zorbalık, duygusal, ilişkisel zorbalık, siber zorbalık. Bu olaylar okul ortamında ya da sınıf arkadaşları arasında meydana geldiğinde sonuç çok yıkıcı, hatta ölümcül olabilmektedir. Belirli bilişsel ve duygusal faktörler çocukların zorbalığa uğrama veya zorba olma olasılıklarını arttırabilir. Zorbalığın ortaya çıkışı, sürdürülmesi, çözüme ya da çözümsüzlüğe gidilmesi süreçlerinde bireyler;

zorba, kurban (mağdur) veya sessiz izleyici rollerinde olabilmektedirler. Zorbalığa uğrayan bireyde içe kapanma, sessizleşme yaşandığı gibi saldırganlaşma ve zorbalık yapma davranışları da görülebilmektedir. Akran zorbalığı eğitim ortamlarında gözlemlenir belirtiler gösterebilir. Diğer yandan zorbalık, kurbanı ve sessiz izleyicileri ifade edilemez zorlukta durumlara düşürebilir. Zorbalığa karşı mücadele, genellikle önleyici değil tepki gösterici mahiyettedir. Zorbalığı önlemek için ona sebep olan durumlar incelenmeli, bu durumların çözülmesi sağlanmalı ve böylece öğrencilerin daha sağlıklı ilişkiler kurmaları öncelenmelidir (Özdinçer Arslan ve Savaşer). Zorbalığın görünür olması, onu önleme konusunda önemli bir adım olabilir.

Çocuklara yönelik metinlerin dil gelişimine katkı sağlaması, psiko-sosyal gelişimini desteklemesi gerekmektedir (Temizyürek, 2003). Bunun yanında zorbalığa karşı bilinç geliştirilmesi için zorbalığı konu alan metinleri çocuğun dünyasına taşıma son derece önemlidir. Akran zorbalığının, yaşama ilişkin önemli bir sorun olması bakımından çocuk edebiyatı eserlerine yansması bir gerekliliktir.

Alanyazın incelendiğinde akran zorbalığını konu alan pek çok çalışmaya ulaşılmıştır. Dağlı ve Uzundal (2020), akran zorbalığı ve okul iklimi ilişkisini ortaya çıkarmışlar, Bayar ve Balcı (2023); Doğan ve Keleş (2023); Semercioğlu ve ark. (2023), Özgöker ve Gürşimşek (2023) akran zorbalığının çeşitleri, sonuçları ve çözümüne dikkat çekmişler, Karataştan ve Akcan (2011); Sivrikaya ve Eldeniz Çetin (2023); Çetin (2024) ise akran zorbalığının çeşitleri, nedenleri, kurbanın özellikleri, kurbanın hissettiklerini ve sorunun çözüm yollarını ele almışlardır. Diğer taraftan Türkçe öğretiminde (Temizyürek, 2003) ve okuma gelişiminde (Yalçın ve Aytaş, 2003) çocuk edebiyatının önemine dikkat çeken çalışmalar da bulunmaktadır. Uluslararası (Oliver ve ark., 1994; Flanagan, 2013; Wang ve ark., 2015) ve ulusal (Beşer, 2019; Yılmaz ve Destegüloğlu, 2021; Yurdakul, 2023) literatürde zorbalıkla başa çıkmada çocuk edebiyatının etkisini inceleyen çalışmalara rastlanmıştır. Araştırmalarda akran zorbalığı ile başa çıkmada belirli stratejilerin az veya çok etkili olduğu belirtilmiştir (Flanagan, 2013). Ancak incelenen çalışmaların birçoğuna sessizin dahil edilmediği görülmüştür. Bu araştırma, kapsadığı yaş aralığını genişletip akran zorbalığını tüm yönleriyle ele almak suretiyle literatürdeki araştırmalardan daha farklı bir çalışmayı amaçlamaktadır. Çalışmada 7 yaş ve üzeri çocuklara yönelik 36 hikâye kitabındaki metinlerde tespit edilen zorbalık türleri; kurbanlar, zorbalar, seyircilere ilişkin görünüm ve zorbalığın çözüm yolları (zorbalıkla başa çıkma stratejileri) temaları incelenmiştir.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırmada temel alınan problem durumuna göre, tematik analiz tekniğiyle yayın yılı pandemi öncesi ve sonrasını da kapsamı için 2015 -2023 arası olan ve olay örgüsünde akran zorbalığına yer verilen hedef kitlesi 7 yaş ve üzeri çocuk edebiyatı eserleri incelenmiştir. Eserlerin seçiminde zorbalığı ele alış biçimleri, kurbanlar, zorbalık gösterenler (zorbalar), seyirciler, zorbalığa karşı geliştirilen çözümler temalarını içermesi kriterlerini karşılamasına dikkat edilmiş, incelenen 36 eserin yedisinin söz konusu temaları içeriğinde bulundurduğu görülerek analiz sürecine dahil edilmiştir.

İncelenen Kitaplar

İlk aşamada kitaplar temin edilmiş, sonraki aşamada da okunarak çözümleme yoluna gidilmiştir. İncelemeye dahil edilen kitaplar “akran zorbalığı” konusu temel alınarak kategorize edilmiş ve kitaplarda geçen akran zorbalığı ile ilgili belirlemeler, “bulgular” bölümünde sunulmuştur.

Tablo 1. İncelenen Kitapların Künye ve Kısaltmalarına İlişkin Bilgiler

Yazar adı	Kitap adı	Yayınevi	Türü	Yayın yılı	S. s.	Kısaltmalar
Büşra Tarçalır EROL	Zor Balık	Redhouse Kidz	Öykü	2019	32	ZB
Catherine DEPİNO	Ezik Kokarca	Okuyan Koala	Öykü	2018	60	EK
Ceylannur AKGÜN Yağmur ARTUKMAÇ	Teo'nun Dalga Geçme Kitabı	Bilgi	Öykü	2015	36	TDG
Eleanor ESTES	Yüz Elbisenin Sırrı	Beyaz Balina	Öykü	2017	96	YES
Gökçe İSPİ TURAN	Salyangoz ve Sobeleme Makinesi	Kırmızı Kedi Çocuk	Öykü	2018	40	SSM
Pelin GÜNEŞ	Ceren Konuyu Anlamadı	Elma	Roman	2017	120	CKA
Rıfat BATUR	Zorbalık	Epsilon	Roman	2020	144	ZK

Kitapların konu ve olay örgüleri*Büşra Tarçalır EROL, Zor Balık*

Zor Balık derinlerde yaşayan bir balıktır. Başkalarıyla alay etmeyi, güç gösterisi yapmayı çok sever. Yaptığı zorbalıklar onu daha güçlü hissettirir. Bir gün Zor Balık kıyıya yaklaştığı bir anda Tırmık adlı kedi tarafından yakalanır. Zor Balık, Tırmık'ın da ona zorbaca davranışlar göstereceğini düşünür. Tırmık, Zor Balık'a iyi davranır. Zor Balık arkadaşlarının yanına döndüğünde onlara Tırmık ile yaşadıklarını anlatmaya başlar. Arkadaşlarının bu durumu mutlulukla karşıladığını görünce güçlü olmanın farklı yolları olduğunu keşfetmiş olur.

Catherine DEPİNO, Ezik Kokarca

Ana karakter Emir, okuldaki arkadaşı Boğaç'ın sözlü ve fiziki zorbalığına maruz kalır. Boğaç'ın çetesindeki çocuklar da onun bu zorbalığına destek verir. Emir'in uğradığı zorbalık sınıfta, koridorda, yemekhanede, okul servisinde devam eder. Emir, Boğaç'ın ona yaptığı zorbalıklara dayanamaz, kendini bundan dolayı suçlu hisseder ve artık bir şeyler yapması gerektiğini düşünür. Boğaç davranışlarına devam ederken öğretmen ve ailesi Emir'in yaşadığı durumun farkına varır. Emir, ona destek veren ailesiyle birlikte bir plan yapar. Emir, uzak durma, görmezden gelme, arkadaşlarının yanında olma, dik durma, güçlü kelimeler kullanma, ince espriler yapma, herkesin duyabileceği kadar bağırma, öğretmene söyleme aşamalarını uygular ve zorbalıktan kurtulur.

Yağmur ARTUKMAÇ ve Ceylannur AKGÜN, Teo'nun Dalga Geçme Kitabı

Teo, basketbol oynarken arkadaşlarının sözel zorbalığına maruz kalır. Annesi bu duruma çok üzülen Teo ile duygularını ifade etmesi için sohbet eder. Başarısız olduğu durum ile ilgili duygularını tanımlamasını sağlar ve Teo'nun başarılı olduğu alanları fark etmesini sağlar. Zorbalığa maruz kaldığında ortaya çıkan

öfke tepkisi ile baş etmesi için birlikte taktik geliştirirler. Teo, arkadaşları ile basketbol oynarken “Oltaya takılmak yok” taktiğini uygulamaya başlar. Arkadaşlarının zorbaca davranışlarından kendini korumanın yolunu bulur. Teo adı ile dalga geçilen arkadaşı Yasemin’e de bu taktiği anlatarak destek olur.

Eleanor ESTES, Yüz Elbisenin Sırrı

Sınıf arkadaşları tarafından ismi ve görünüşü nedeniyle alay edilen Wanda Petronski, her gün aynı eski mavi elbiseyi giymesine rağmen, evinde yüz elbisesi olduğunu iddia eder. Bu durum, sınıfın popüler kızı Peggy ve onun en yakın arkadaşı Maddie başta olmak üzere diğer öğrencilerin alay konusu olur. Maddie, Wanda'ya yapılan bu zorbalıktan rahatsızlık duysa da kendi yoksul durumunun ortaya çıkmasından korktuğu için sessiz kalır. Bir gün Wanda okula gelmemeye başlar ve babasının yazdığı bir mektupla, ailece başka bir şehre taşındıkları ve orada daha mutlu olmayı umdukları öğrenilir. Bu haber, Maddie ve Peggy'de büyük bir pişmanlık yaratır ve yaptıklarının farkına varmalarına sebep olur. Okulda düzenlenen resim yarışmasında, Wanda'nın sınıf arkadaşlarının her birini farklı elbiseler içinde resmettiği ortaya çıkar. Bu durum, Wanda'nın hayal gücünü ve cömertliğini gösterirken, diğer çocuklara da önemli bir ders verir. Maddie ve Peggy, Wanda'ya ulaşarak özür dilemek ve yaptıklarını telafi etmek isterler, ancak Wanda'nın yeni adresine ulaştıklarında onun ne kadar anlayışlı ve affedici olduğunu görürler.

Gökçe İSPİ TURAN, Salyangoz ve Sobeleme Makinesi

Salyangoz arkadaşlarına göre yavaş olduğu için sobeleme oynamakta zorlanır. Arkadaşı kelebek onun bu durumunu küçümser ve onu oyuna almak istemez. Diğer arkadaşları Salyangoz'a yardımcı olmak için onu oyunda hızlandıracak bir sobeleme makinesi tasarlar. Böylece Salyangoz, oyuna dilediği gibi katılır. Arkadaşlarının Salyangoz'a desteğini kıskanan Kelebek, ona sözel zorbalık sergilemeye devam eder. Bir gün Kelebek bir kaza geçirir. Kelebeğin kırılan kanadını Salyangoz salgıladığı sıvıyla iyileştirir. O günden sonra bütün arkadaşlar uyum içinde oynamaya devam ederler.

Pelin GÜNEŞ, Ceren Konuyu Anlamadı

Ceren iyi bir gözlemcidir ve etrafındaki her şeye sorgulayarak bakar. Onun bu özelliği etrafındakiler tarafından anlaşılmamasına ve zamanla zorbalık görmesine sebep olur. Zorbalıkla baş etmek için çeşitli taktikler geliştiren Ceren bu konuda köyden yeni taşınmış olan Yaren adlı arkadaşına da destek olur.

Rıfat BATUR, Zorbalık

Ana karakter okulda Okan adlı arkadaşından sözel, fiziksel ve psikolojik zorbalık görmektedir. Okan, ana karaktere “Kürdan” adını takar, okuldaki diğer arkadaşlarını onunla dalga geçmesi için yönlendirir, sık sık dayak atar. Ana karakter gördüğü zorbalıkla mücadele etmek için çeşitli yollar dener. Çözüm bulamayan karakter yalan söyleme, başkalarına zorbaca davranışlar sergileme gibi davranışlar gösterir. Okan ve çevresindekilerin davranışlarından zamanla bütün sınıf etkilenir. Ana karakter ve arkadaşları toplu olarak zorbalıktan rahatsız olduklarını dile getirirler. Öğretmenlerinin de desteğiyle “zorbalığa son” kampanyası başlatarak mücadeleyi kazanırlar.

Verilerin Analizi

Veriler içerik analizi yöntemi ile analize tabi tutulmuştur. Bu kapsamda veriler beş kategori oluşturmuştur: 1. Zorbalık biçimlerine ilişkin görünüm, 2. kurbanlara ilişkin görünüm, 3. zorbalık

gösterenlere ilişkin görünüm, 4. zorbalığa seyirci kalanlara ilişkin görünüm, 5. zorbalığa karşı geliştirilen çözümlere ilişkin görünüm. Her kategori kitaplardan yapılan alıntılarla örneklendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, incelenen yedi çocuk kitabında tespit edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular, tematik olarak beş alt kategori altında toplanmış ve tablolastırılmıştır. Her bir alt kategori, çocuk kitaplarında akran zorbalığının nasıl temsil edildiğini ve bu temsillerin hangi öğeler etrafında yapıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Zorbalık Biçimlerine İlişkin Görünümler

Tablo 2. Zorbalık Biçimlerine İlişkin Görünümler

Kitap adı	Sözlü Zorbalık	Fiziksel Zorbalık	Duygusal Zorbalık
Zor Balık (ZB)	Zor Balık, isminin hakkını veriyordu doğrusu. Akli fikri birilerine güç gösterisi yapmakta, onların kalbini kırmakta ve onlarla alay etmekteydi. Hatta bazen arkadaşlarının yiyeceklerini aşırıyor ve onlara hoşlanmayacakları isimler takıyordu (ZB, 4). Herkesin içinde onunla alay etmeye başladı: Benekli çöpçüüü! Benekli çöpçüüüüü! (ZB,5). Kimse onu etrafında istemediği halde sürekli yanlarına gidip onları rahatsız etti, alaycı sözlerle kalplerini kırdı (ZB, 9).		
Ezik Kokarca (EK)	Boğaç hızla yanıma geldi ve suratıma tükürükler saçarak bağırmaya başladı. “Ezik kokarca seni, rokfor gibi kokuyorsun!” (EK, 9). “Rokfor kokulu Ezik, çöplükte mi buldu annen seni?” (EK, 13). “Ya şimdi bütün param bana vereceksin ya da bunu yapmadığına çok pişman olacaksın. Seç, hangisi?” (EK, 15).	Ertesi gün Boğaç okulun kapısında bana çelme taktı (EK, 13). Boğaç ve akbaba arkadaşı beni rahatsız etmeye, itip kakmaya başladılar (EK, 17). Omzumu dürtmeye başladı. “Ödevini ver çabuk. Seninkinden kopya çekeceğim.” (EK, 21).	Bu da yetmiyormuş gibi parmağıyla beni gösterip gülmeye başladı (EK, 13).

Teo'nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)	Her basket kaçırdığında rakip takımdan arkadaşları "Yine atamadımı... Hahahaaa!" diye kahkahalarla güliyorlardı (TDG, 2). Memo, "Bakın Teo yine boşa sallıyor, eziik, ortada kuyu var yandan geç" diye bağırdı (TDG, 5). Mert arkadan Ali'ye bağırdı, Çok konuşma bücür!" Ali çok bozulmuştu ama hak etmişti doğrusu (TDG, 28).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Wanda'yla alay etmek için ha şimdi gelir diye uzun süre beklemişler fakat Wanda bir türlü gelmemiştı (YES, 18). Peggy "Wanda, söylesene, evde dolabında kaç elbise var?" "Tam yüz elbise, hepsi dolabımda sıra sıra dizili." Sonra gitmesine izin verirlerdi... Kendilerini tutamayıp çığlık ve kahkahalara boğulurlardı (YES,24).
Salyangoz ve Sobeleme Makinesi (SSM)	Kelebek, "Sen sümüklüysen biz ne yapalım yahu?" (SSM, 6).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)	Cansev yanımıza geldi, önce ayakkabılarımıza, sonra kıyafetlerimize ve saçlarımıza baktı. "Ezikler!" deyip gitti (CKA). "...İsterseniz hikayesini anlatayım." "Hayır" dedi sınıftakiler. "Çok sıkıcısın!" "O zaman ben de içimden anlatırım, böylece yine de anlatmış olurum." (CKA, 108).
Zorbalık (ZK)	Okan benim Zor-balığım. Teneffüslerde sık sık duvar yumruklar. Kapılara tekme atar. Sıraya kafasını vurur (ZK, 13). Kasap Nuri amcanın çelimsiz oğlu Kadir, Filiz dışında bütün kızları döver; çünkü Filiz'in kolları benim bacağım kadar (ZK, 12). "Hey şişko, sana diyorum. Sen ne kadar çok sırtıyorsun böyle?" Sınıfta Okan hakkında bir dedikodu yayacaktım. Bu durumdan Okan'ın haberi olmayacak, ama herkes ondan nefret edecekti... Okan'ın etrafında iki gün içinde kimse kalmadı. Zavallı o kadar yalnız kaldı ki onun için üzüldüm... Bu olayın sonunda bana ne oldu dersiniz? Yalancı, sahtekâr, dedikoducu, iftiracı... Artık her zamankinden daha yalnız kalmıştım (ZK, 41). Ezgi hakkında öylesine dedikodular çıkartmışlardı ki duyunca kulaklarım inanmadım... Zavallı kız yapayalnız kalmıştı (ZK, 95). Melis sınıfın dedikodu kraliçesiydi... Arkadaşları hakkında olur olmadık yalanlar söyleyerek arkadaşlık

(ZK, 45).	ilişkilerini şekillendiriyordu (ZB, 113).
“Bak şişko, bundan sonra senin adın Dombii olsun. Sana çok yakışır.” (ZK, 47).	
“Hey kum torbası! Dur bakalım. Bu göbekte sana yumruk işlemez.” (ZK,46).	

İncelenen kitaplarda zorbalık; sözlü, fiziksel ve duygusal olmak üzere üç biçimde görülmektedir. Sözlü şiddet, kitapların tamamından alay etme olarak ortaya çıkmakta ve genellikle kurbana isim takma (ZB,5) (EK, 9) (EK, 13) (ZK, 35) (ZK, 47) (ZK, 89), argo kelimeler (şişko, ezik, inek, sümüklü vb.) kullanma şeklinde tekrarlanmaktadır (TDG, 5) (SSM, 6) (TDG, 28) (ZK, 45) (ZK, 46). Genellikle kurbanı dövme (EK, 17) , itip kakma (ZK, 12) (ZK, 13), çelme takma (EK, 13) şeklinde beliren fiziksel şiddet; parmakla gösterme (EK, 13), omuzunu parmakla dürtme (EK, 21), tükürerek konuşma (EK, 9) şeklinde de görülmektedir. Mevcut tespitler içinde duygusal zorbalık diye adlandırılabilir dedikodu yoluyla mağdur etme eylemi (EK, 13) (ZK, 41) (ZK, 95) (ZB, 113) de yer almaktadır.

Kurbanlara İlişkin Görünümler

Tablo 3. Kurbanlara İlişkin Görünümler

Kitap Adı	Kurbanlara İlişkin Görünümler
Zor Balık (ZB)	Çöpçü balığı öyle utanmış ve üzülmüştü ki kalabalıktan hızla uzaklaştı. Çöpçü balığı mürekkepbalığından aldığı siyah boyayla ağzından kuyruğuna kadar her yerini siyaha boyadı...Siyah boya akıp gitmiş ve benekler tekrar ortaya çıkmıştı. (ZB, 5).
Ezik Kokarca (EK)	Eve doğru hızla koştum, odamın kapısına bir tekme savurup içeri girdim. Kapıyı büyük bir gürültüyle arkamdan çarparak kapattım. Olanca gücümle duvarı yumruklamaya başladım (EK, 10). Eğer olanları anlatırsam Boğaç bana ne yapar acaba? Yok, hayır bunu hayatta göze alamam (EK, 12). Olanları öğretmenime söylemek istiyorum. Ama ya Boğaç onu şikâyet ettiğimi anlarsa (EK, 14). Ağlama, sakın ağlama. Eğer ağlarsan bitersin. Öl daha iyi (EK, 17). Ya babam bunun benim suçum olduğunu düşünürse? Ya da benim mızımızın teki olduğumu... “Yok bir şey baba.” (EK, 20). İstemeye istemeye sırt çantamı açıp ödevimi çıkarttım. Boğaç elimden ödevi bir hışımla çekti (EK, 21).
Teo’nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)	Teo hem utaniyor hem de öfkeleniyordu (TDG, 2). Teo dayanamadı, hırsla gitti topu aldı ve Memo’nun kafasına attı. “Sensin ezik!” diye bağırdı ve ağlamaya başladı (TDG, 5). Teo artık bağırma ve arkadaşlarına vurmaya başlamıştı... Kendini yetersiz ve beceriksiz hissediyordu (TDG, 6). “Benim adım Yasemin, Kasemen değil” diye bağırdı Yasemin (TDG, 28).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Wanda Petronski sırasında yoktu. Ama hiç kimse onun yokluğunu fark etmemişti (YES, 14). Belki de öğretmen kirli ayakkabılarla gelen öğrencileri sınıfın bir köşesinde topluyordu (YES, 16). Peggy öylece durup (Wanda’yla alay ettiklerinde) hiçbir şey söylememişti ama Wanda ona yine de iyi davranmıştı (YES, 88).

Salyangoz ve Sobeleme Makinesi (SSM)	Salyangoz 'un gözleri dolu dolu oldu Kelebek'in sözlerinden (SSM, 7). Salyangoz 'un gözünden iki damla yaş aktı. Boynunu büktü ve üzüntüyle oyun parkından uzaklaştı (SSM, 8).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)	Sınıfa yeni bir arkadaş geldi, ismi Yaren. Yakın bir köyde oturuyorlarmış. Babasının işi yüzünden şehre taşınmışlar. Şimdilerde hiç moda olmayan metal tokalı, yüksek tabanlı ayakkabıları var. Saçları uzun ve örgülü. Pembe örgü hırkasını hiç çıkarmıyor üzerinden. Hırkanın kenarlarında yeşillikler içinde gezinen ördek yavruları var. Kızlar buna bakıp aralarında güldüler. Benim yanıma oturttu öğretmen (CKA, 58).
Zorbalık (ZK)	Eğer siz de benim gibi bir kürdansanız, yani çelimsizseniz ya da diğerlerine göre farklı bir özelliğiniz varsa, sınıfın zorbalılarıyla çok uğraşmışsınızdır (ZK, 9). Burnu kırılan ben olmama rağmen bu sözü söylediğim için bencil çocuk olmuştum (ZK, 31). Çaresizliğimin en büyük sebebi yapayalnız olmamdı (ZK, 33). Tekme attıklarında: "Sıraya çarptım," diyordum (ZK, 50). Elbisemi yırttıklarında: "Sıraya takıldım." Gözümü morarttıklarında: "Sıraya çarptım." Diyordum. Saçımı yolduklarında: "Sıranın demirine sıkıştı," diyordum (ZK, 52). Kalemimi aşındıklarında: "Kaybettim," diyordum (ZK, 55).

Kitaplarda zorbalığa maruz kalan karakterlerin yaşadığı zorbalığı ailesinin yanlış anlamasından korktuğu, anlatmaktan çekindiği görülmektedir (EK, 12) (EK, 14) (EK, 20) (ZK, 50). Kurbanlar zorbalığa maruz kaldıkça yalnızlaşmakta (ZK, 33), çaresizliğe kapılma (ZK, 9) (YES, 16) (SSM, 8), zorbalık yapanlara karşı korku duyma (EK, 14), utanma (ZB, 5) ve öfke duygularını (TDG, 2) (TDG, 5) (EK, 10) bir arada yaşamaktadırlar. Kurbanların zorbalara karşı ağlama, gözlerinin dolması (EK, 7) (SSM, 7); bağırma (TDG, 5) (TDG, 6), fiziksel şiddet içerebilecek tepkiye başvurma (TDG, 6) görünümüne yer verilmiştir. Kitaplarda kurbanların yaşadıkları zorbalık durumlarını gizledikleri ve saklamak için yalan söyledikleri (ZK, 52) (ZK, 55) görünümüne de yer almaktadır.

Zorbalık Gösterenlere İlişkin Görünümler

Tablo 4. Zorbalık Gösterenlere İlişkin Görünümler

Kitap Adı	Zorbalık Gösterenlere İlişkin Görünümler
Zor Balık (ZB)	Zor Balık çok güçlü olmak istiyordu. Güçlü olursa herkes ona saygı duyardı (ZB, 4). Zor balık, çöpçü balığının bu üzgün ve çaresiz halini görünce kendini daha da güçlü hissetti (ZB, 6). Zor Balık yalnız bırakılınca daha da öfkelenildi. Dışlanmak en korktuğu şeydi (ZB, 8). Aşlında arkadaşlarını üzdüğünün farkındaydı, ama onlar üzüldükçe Zor Balık güçleniyordu. Güçlü olmak en önemlisiydi (ZB, 10). Başkalılarıyla alay edince kendini iyi hissediyordu (ZB, 12). "İşte gerçek güç diye ben buna derim!" dedi içinden. Bu koca hayvana bir yandan hayran olmuş, bir yandan da ondan çok korkmuştu (ZB, 18).
Ezik Kokarca (EK)	
Teo'nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)	Teo ağladıkça arkadaşları "Beebek, beebek, ne ooo ağlıyor musun Teoo?" diye bağırmağa başladılar (TDG, 5).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Wanda ile alay etmek için onu sık sık beklerlerdi (YES, 21).

Salyangoz ve Sobeleme Makinesi (SSM)	Kelebek, kıskançlıkla bakıyordu arkadaşının kaykayına (SSM, 21).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)	“Ben sınıfta yokken toplanıp fısıfısı konuştu, ben gelince de sustular. Sonra hınzır gibi güldüler.” (CKA, 99).
Zorbalık (ZK)	Kaslarımız genellikle eşyaları ve kendimizi hareket ettirmemize yarar. Okan için ise kasların çevresindeki insanlarda hayranlık uyandırması gerekiyor (ZK, 17). Eğer Okan ne kadar güçlü olduğunu bilseydi her gün benim gibi bir kürdanın üzerinde gücünü sınıfa kanıtlamak için şiddet gösterilerinde bulunmazdı (ZK, 18). Zorbalar arkadaşlarına zarar verirken öyle kendilerinden geçerek şiddet uygulamazlar, onlar daha profesyoneldir. Sizin kafanızı kırsa, gözünüzü çıkarsa yüzünden gülümseme hiç eksik olmaz (ZK, 30). Yeni bir kalemin Okan’ın elinden kurtulması mümkün mü? Hemen alıp cebine atar (ZK, 55). Okan’ın babası kısa cümlelerle her şeyi hallediyormuş. “Döverim.” “Peki baba.” “Kırarım.” “Tamam baba.” “Süründürürüm.” “Anladım bana.” ... O yarım gibi görünen cümleler uzayarak bizim sınıfa kadar geliyor ve kalanını Okan tamamlıyor. Dövüyor, kırıyor, süründürüyor (ZK, 78).

İncelenen kitaplarda, zorbalık yapan karakterler alaycı (ZB, 12) (TDG, 5) (ZK, 30) (YES, 21) (CKA, 99), kıskanç (SSM, 21), saldırgan ve sosyal çevrelerinde popüler bireyler (ZB, 18) olarak sunulmaktadır. Bu karakterlerin fiziksel olarak güçlü (ZB, 4) (ZK, 17) olmaları, onları diğer karakterlere göre avantajlı bir konuma yerleştirmektedir. Zorba karakterlerin etrafında, onların zorbalık davranışlarını destekleyen ya da bu davranışlara seyirci kalan bir arkadaş grubunun bulunduğu gözlemlenmektedir (CKA, 99). Bu grup, aktif katılım ya da pasif onay yoluyla zorbanın gücünü pekiştirmektedir. Zorbalık yapan karakterler belirli bir cinsiyetle sınırlı tutulmamış; erkek karakterlerin daha çok fiziksel ve sözel (TDG, 5) (ZK, 30), kız karakterlerin ise sözel ve duygusal zorbalık biçimlerinde (YES, 21) yer aldığına dair temsillere rastlanmıştır.

Zorbalığa Seyirci Kalanlara İlişkin Görünümler

Tablo 5. Zorbalığa Seyirci Kalanlara İlişkin Görünümler

Kitap Adı	Sessiz İzleyici Olma Görünümleri	Zorbanın Tarafında Yer Alma Görünümleri	Zorbaya Tepki Gösterme Görünümleri	Zorbalığa Zorbalıkla Tepki Verme Görünümleri
Zor Balık (ZB)	Ama arkadaşları ve büyük, yaşlı balıklar bile Zor Balık’tan biraz çekinirdi (ZB, 2).		Büyük balıklar toplandılar, Zor Balık’ı nasıl durdursak diye konuştular... En sonunda sürüdeki balıklar... yalnız bıraktılar (ZB, 6). Onu uyarıyorlardı ama o nasıl davranması gerektiğini bilmiyordu (ZB, 10). Etrafındakilerle uğraşmaya devam etse de arkadaşları artık onu umursamamaya başlamıştı... (ZB, 12).	
Ezik Kokarca		Boğaç’ın çetesindeki diğer çocuklar akbabalara	“Buna katlanmak zorunda değilsin” dedi	

(EK)	gibi başıma üşüştiler... (EK, 13). ..itip kakmalar, gülüşmeler (EK, 19). Umut da beni sattı... Okan'ın sağ kolu (EK, 34). ...öğretmenimiz Okan'la daha çok ilgilenir (EK, 106).	Mehmet. "Sakin verme onu." dedi Can... "Boğaç yeter artık uğraşma onunla" dedi Can (EK, 22).
Teo'nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)		Yasemin servise biner binmez Ali Yasemin'le dalga geçmeye başladı... Mert arkadan Ali'ye bağırır, "Çok konuşma bücür!" (TDG, 24).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Peggy yalandan kibar sesiyle Wanda'ya o soruları sorduğunda Maddie... susardı (YES, 30). ...alay etmek zorunda kalmadığı için sevinliyordu (YES, 46). ...keyif almamıştı ama bir şey de söylememişti (YES, 60). Keşke her şey eskisi gibi... (YES, 65). Sadece bir elbisesi vardı... (YES, 78).	Maddie, Peggy'nin en yakın arkadaşıydı... Maddie böyle düşünüyordu (YES, 48). Wanda aptal falan mıydı acaba? Belki de sadece çekingendi (YES, 48).
Salyangoz ve Sobeleme Makinesi (SSM)		"Eminim, benim çocuklarımdan hiçbiri... Hepinizin bunun üzerine düşünmesini istiyorum" (YES, 60). Maddie hayalinde... karşı çıktığı sahneler canlandırıyordu (YES, 64). ...konuşmaktan çekinmeyecekti (YES, 75).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)		"Çok ayıp Kelebek, o nasıl laf öyle?" (SSM, 7). "Arkadaşımızı üzemezsin!"... "Özelliklerimizle dalga geçemezsin!" (SSM, 8). "Hâlâ Salyangoz'a çok ayıp ediyorsun."... "çok utanacağından adım gibi eminim" (SSM, 17).
		"Onlara aldırma" dedim. "Hep böyleler... böyle davranmaları normalmiş" (CKA, 59).

Zorbalık (ZK)	Okan'dan kurtulabilmek için onu defalarca öğretmenimize şikâyet ettim (ZK, 26). (Müdür) "Çocuklar arasında böyle şeyler olur..." (ZK, 59). Zorbaların en iyi yaptığı şeydi bu: Kurbanlarını yalnızlaştırıp saldırmak (ZK, 124).	Okan'ın sağ kolu... kötü esprilere gülmek... (ZK, 35). Okan'a katlanabilirim: ama etrafındaki şu şakşakçılara dayanamıyorum (ZK, 35). "Onur'un göbeği atom bombasına benzemiyor mu?". "Evet benziyor," deyip gülmeye başladım... (ZK, 47).	"Senin yüzünden... hesabını vereceksin bunun" (ZK, 27).	"Sınıfta Okan'a karşı bir dedikodu yayacaktım..." (ZK, 40). Öğretmen: "Eşyalarınıza sahip çıkın... çok kızarım" (ZK, 56). "Eşyalarının değerini hiç bilmiyorsun...", "Sen de onlara vur!" (ZK, 57).
---------------	---	--	---	---

Kitaplarda seyirci rolündeki kişilerin dört ayrı kategoride ele alındığı görülmektedir: Birinci kategoride zorbalığa karşı kayıtsız kalan ve zorbanın gücünü kabul edip göz yummak suretiyle sessiz izleyici olma konumuna geçenler bulunmaktadır. Sessiz izleyici olma durumlarında zorbalığa seyirci kalırken utanç duyma (ZB, 2) (YES, 30) (YES, 46) (YES, 60) (YES, 65) (YES, 78), zorbalığı görmezden gelme, zorbalığı normal karşılama (ZK, 59) görünüşleri yer almaktadır. İkinci kategoride zorbaya hayran olan (YES, 48), zorbadan korkarak ona destek olan (ZK, 35) ve geçmişte zorbalığa maruz kalmış olup aynı gücü elde etmek için zorbanın tarafında yer alanlar (ZK, 47) (EK, 106) bulunmaktadır. Üçüncü kategoride ise zorbaya tepki verme kategorisinde zorbayı uyarma (ZB, 10) (EK, 22) (YES, 75) (SSM, 8), zorbayı ayıplama (SSM, 7) (SSM, 17) (YES, 60), yalnız bırakma (ZB, 6) (ZB, 12) görünüşleri yer almaktadır. 4. Kategoride zorbalık yapana zorbalıkla karşılık verme davranışlarından (ZK, 40) (TDG, 24) (ZK, 57) görünüşler yer almaktadır.

Zorbalığa Karşı Geliştirilen Çözümlere İlişkin Görünüşler (Başa Çıkma Stratejileri)

Tablo 6. Zorbalığa Karşı Geliştirilen Çözümlere İlişkin Görünüşler

Kitap Adı	Zorbalığa Karşı Geliştirilen Çözümlere İlişkin Görünüşler (Başa Çıkma Stratejileri)
Zor Balık (ZB)	Zor Balık korku içinde titrerken Tırmık kuyruğundan yakaladığı gibi ona sımsıkı sarıldı. İşte sımsıcak bir hoş geldin... "Ben yalnızca kediyim ve sen de benim korkmuş küçük arkadaşımın! Senden güçlü olabilirim ama yalnızken güçlü olmanın kime ne faydası var ki?" (ZB, 22). Evine dönen Zor Balık çöpçü balığına "Bugün ne kadar hızlı yüzüyorsun!" dedi. "Size kedilerle ilgili bir hikâye anlatmamı ister misiniz?" diye sordu... Herkesin yüzü gülüyordu (ZB, 27).
Ezik Kokarca (EK)	Omuzlarımı geriye ittim, dimdik durdum ve direk Boğaç'ın gözlerinin içine baktım. "Boğaç, git buradan. Seninle kavga etmek istemiyorum." (EK, 45). Yüzünde yine o alaycı gülüşü vardı ama nedense artık bana hiç korkutucu, rahatsız edici gelmiyordu hatta boyu uzun bile değildi (EK 46).
Teo'nun Dalga Geçme Kitabı (TDG)	Teo çok sinirlendi ama hemen Memo'nun elinde bir olta hayal etti ve hiç cevap vermedi. Bir süre sonra hiç kimsenin ona bir şey demediğini fark etti. "Ben akıllı bir balığım galiba" diyerek kendisiyle gurur duydu (TDG, 26).
Yüz Elbisenin Sırrı (YES)	Bir daha asla böyle bir durum seyirci kalmayacaktı. Bir daha birisinin ismi komik ya da ismi garip diye başkasına sataştığını görürse konuşmaktan çekinmeyecekti... Bundan sonra kimseyi öyle mutsuz etmeyecekti (YES, 74).
Salyangoz ve Sobeleme	Salyangoz, hediye paketini Kontrol. heyecanla yırttı. Bu, dondurma çubuğundan yapılmış bir kaykaydı! "Amanın!" diye bağırdı Salyangoz. "Bu sıradan bir kaykay değil, resmen bir

Makinesi (SSM)	sobeleme makinesi!" (SSM, 20). Salyangoz uçarcasına gidiyordu saklanacağı yere. Mutluluktan uçacak gibiydi ve birkaç turdan sonra ebelik sırası kendisine geldi (SSM, 22).
Ceren Konuyu Anlamadı (CKA)	"Sınıftaki çocukları diyeceksin herhalde, onların dediklerine üzülmiyorum ben. Aslında üzülmem gerekir ama üzülemiyorum. Çünkü onları yazıyorum ve böylelikle unutabiliyorum... Köydeki öğretmenim söylemişti bize. Canımızı sıkan, unutmak istediğiniz, sizi üzen şeyleri kafanızdan çıkarıp atmak için ya bir ormana gidip bağırın ya da bir defter tutup yazın demişti." (CKA, 60). Annem "Doğru" dedi. "Olayı çözdün aslında. O zaman sen de bu taktiği onlara uygula. Bağırıp çağırma, kızgın ve öfkeli olduğunu da belli etme. Sadece umursama." "Çok doğru" dedi dedem. "Aynen bunu yapmalısın. Onları umursamayarak sinirlendirirsin, bunaltırsın ve eninde sonunda hakkında konuşmayı bırakırlar." "Bir deneyeceğim." (CKA, 101).
Zorbalık (ZK)	"Eee, neden dövmek istiyorsun beni? Ben biliyorum... Çünkü sınıftakilere kendini ispatlamak istiyorsun. Seni güçsüz biri sanmasınlar istiyorsun. Bence bunu yaptığın sürece gerçekte ne kadar güçsüz olduğunu kanıtlamış oluyorsun." (ZK, 21). Okan dur! Sakın vurma bana... Çok tehlikeli bir bulaşıcı hastalığa yakalanmışım. İki ay içinde bütün kaslarım küçülecek ve çok güçsüz birine dönüşeceğim (ZK, 24). Kendime güvenmeli ve cesur olmalıydım, korkacak bir şey yoktu. Aldığım bu kararlar Okan'ı çok şaşırttı. (ZK, 100). İçimde nefret duyguları öylesine kaynamaya başlamıştı ki, patlamaya hazır bir atom bombasına dönüşmüştüm. Avazım çıktığı kadar bağırarak sıranın üzerine çıktım, nasıl yaptım bilmiyorum, havada uçarak Okan'ın kafasına yapıştırdım (ZK,103). "Okan'ın bu yaptığına resmen zorbalık denir. Ayrıca bu harekete gülen arkadaşlarımız da en az Okan kadar suçludur." Diğer arkadaşlarımız da bizi yalnız bırakmadı. Söz alarak bizi desteklediler (ZK, 135). Okulumuzda zorbalığa karşı büyük bir savaş açıldı. Her sınıfta zorbalıkla ilgili anketler yapıldı (ZK, 137). Zorbalık ile ilgili bir şikâyet kutusu hazırlamak öncelikli işlerimizden olacaktı (ZK, 141).

İncelenen kitaplarda zorbayla yüzleşme (ZB, 22) (EK, 45) (ZK, 21), onu görmezden gelme tutum ve davranışları (CKA, 101), akıl yürütme yoluyla zorbanın gücünü zorbalıktan aldığını fark etme (EK 46) (ZK, 21), zorbalığa karşı grup halinde tepki gösterme mağduru rahatlatan çareler olarak betimlenmiştir. Kitaplarda zorbalığa karşı grup halinde önlemler alma (ZK, 137) (ZK, 141), mağduru zorbaya karşı destekleme, mağdura kendisinin güçlü ve önemli olduğunu hissettirme (ZK, 135), onun zayıf bir özelliğini güçlendirecek eylemlerde bulunma (CKA, 60) (TDG, 26), ona sevgi ve ilgi gösterme (ZB, 22) yaklaşımları ile çözümler geliştirildiği görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

İnceleme sonucunda kitaplarda **sözel**, **fiziksel** ve **duygusal** olmak üzere üç zorbalık türünün ele alındığı, zorba için çevresine karşı güçlü ve lider konumunda olmanın önem teşkil ettiği, kurbanın ise sosyal yalnızlaşma ve iletişim sıkıntısı içinde dışa açılmada zorluk yaşadığı görülmüştür. Yine kurbanlara ilişkin olarak utanma ve öfkelenme durumlarının ön plana çıktığı, yazarlarca zorbanın fiziksel özelliklerine vurgu yapıldığı görülmüştür. Seyirci özelliklerinin ise üç kategoride ortaya çıktığı belirlenmiştir:

1. Zorbaya hayran olan,
2. Zorbalığa kayıtsız kalan,
3. Sessiz izleyici.

Araştırmada, zorbalığa karşı geliştirilen başa çıkma stratejilerinin altı madde oluşturduğu saptanmıştır. Bu stratejiler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Zorbalığa karşı grup halinde önlemler alma,
- Mağduru zorbaya karşı güçlendirme,
- Mağdura kendini güçlü ve önemli hissettirme,
- Mağdurun zayıf bir özelliğini güçlendirecek eylemlerde bulunma,
- Mağdura sevgi ve ilgi gösterme,
- Zorbayı toplu halde görmezden gelme.

Kitaplarda mevcut zorbalık biçimleri incelendiğinde, çok sayıda fiziksel ve sözlü şiddet unsurunun tespit edildiği ve özellikle sözlü şiddetin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu bulgu, Lim ve Hoot'un (2015) çalışmasında ifade edilen; sataşma, hakaret, kültüre özgü gelenek ve yiyeceklerle saldırma gibi doğrudan sözlü saldırganlık biçimleriyle, etnik farklılıklar nedeniyle gruptan veya akranlardan dışlanma gibi dolaylı saldırganlık biçimlerinin bir arada görülebileceği vurgusuyla örtüşmektedir. Benzer şekilde, Semercioğlu ve ark. (2023) da zorbalığın sözel, fiziksel ve sosyal boyutlarını ele almış; en yaygın zorbalık türünün sözlü zorbalık olduğunu belirtmiştir. Çalışmamızın bulguları ayrıca Doğan ve Keleş'in (2023) zorbalığı fiziksel/sözel, fiziksel, sözel ve dışlanma şeklinde kategorize ettikleri ve sözlü zorbalığın öne çıktığını ifade ettikleri sonuçlarla da paralellik göstermektedir. Özgöker ve Gürşimşek'in (2023) araştırması ise zorbalığın fiziksel, duygusal ve sözel biçimlerde ortaya çıktığını ve özellikle duygusal zorbalığın oyun dışı bırakma, paylaşmama, baskı kurma ve dışlama gibi davranışlarla görünürlük kazandığını ortaya koymuştur. Çalışmamızda da duygusal zorbalık örneklerine yer verilmesi, bu bulgularla örtüşerek farklı şiddet biçimlerinin bir arada var olabileceğini göstermektedir.

İncelenen çocuk kitaplarında kurbanlara ilişkin görünüm değerlendirdiğinde, kurbanların zorbalık karşısında yoğun biçimde utanma ve öfke duyguları yaşadıkları, sıklıkla ağladıkları, zaman zaman bağırarak ya da fiziksel tepki göstererek karşılık verdikleri görülmüştür. Bu bulgular, Semercioğlu ve arkadaşlarının (2023) kurban tepkilerini fiziksel, sosyal ve sözel olarak sınıflandırdığı ve sözel ile fiziksel tepkilerin daha baskın olduğunu belirttiği çalışmalarıyla örtüşmektedir. Benzer şekilde, Karataştan ve Akcan (2023), özellikle iletişim becerileri zayıf öğrencilerin kurban seçilme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ve bu öğrencilerin hem davranışsal hem de duygusal tepkiler verdiklerini ortaya koymuştur. Doğan ve Keleş'in (2023) bulguları da bu durumu destekler niteliktedir; araştırmacılar, kurbanların genellikle sessiz, kibar ve silik bir profil çizdiklerini belirtmişlerdir. Koç (2006) ise kurbanların akranlarına kıyasla daha duygusal, utangaç, kendini ifade etme becerileri düşük ve sosyo-ekonomik açıdan daha dezavantajlı bireyler olduklarını ifade etmiştir. Bu durum, kurbanların zorbalık karşısındaki edilgen tutumlarını açıklamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Öte yandan, Sivrikaya ve Eldeniz Çetin'in (2023) kaynaştırma öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada, bu öğrencilerin zorbalığa uğradıklarında içe kapanma, üzülmeye, dışlanmışlık ve öfke gibi duygular yaşadıkları raporlanmıştır. Zorbaların, genellikle kendilerine karşılık veremeyeceklerini ya da maruz kaldıkları zorbalığı başkalarına anlatamayacaklarını düşündükleri bireyleri hedef olarak seçtikleri söylenebilir. Bu bağlamda, kitaplarda kurbanların daha çok içsel tepkiler vermesi, çocuk okurlara zorbalığın duygusal etkilerini fark ettirme ve zorbalığa zorbalıkla karşılık vermenin doğru bir çözüm olmadığını aktarma amacı taşıyor olabilir. Dolayısıyla bu temsil biçimi, çocuk kitaplarının didaktik yönünü ve çatışma çözümünde şiddetten uzak durulması gerektiği mesajını desteklemektedir.

İncelenen kitaplarda zorbalara ilişkin görünüm değerlendirdiğinde, zorbaların çoğunlukla güçlü,

fiziksel olarak dikkat çekici ve lider konumunda betimlendikleri görülmektedir. Bu bulgu, Perren ve Alsaker'in (2006) zorbalıkla liderlik eğilimi arasındaki ilişkiye işaret eden çalışmalarıyla örtüşmektedir. Araştırmacılar, liderlik özelliği gösteren çocukların zorbalık davranışı sergileme olasılıklarının yüksek olduğunu ve bu çocukların genellikle geniş bir sosyal çevreye sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Benzer biçimde Kepenkçi ve Çınkır (2003) ile Özgöker ve Gürşimşek (2023), çocuklar arasında dikkat çekme arzusu, kıskançlık ve güçlü görünme isteği gibi bireysel özelliklerin zorbalığın ortaya çıkmasında etkili olabileceğini vurgulamışlardır. Özdiğer Arslan ve Savaşer (2009), zorbalığın yalnızca bireysel değil, toplumsal bir yansıma olduğunu; zorbanın güç kullanarak kurban üzerinde otorite kurmaya çalıştığını belirtmişlerdir. Bu durum, çocuk edebiyatındaki zorba karakterlerin yalnızca bireysel eğilimlerle değil, aynı zamanda içinde bulundukları sosyal yapı ve güç ilişkileriyle şekillendiğini göstermektedir. Farrington ve Baldry'nin (2010) bulguları da bu görüşü desteklemektedir; araştırmacılar, hiperaktif, içsel gerilim düzeyi yüksek ve empati düzeyi düşük çocukların zorba olma ihtimallerinin daha fazla olduğunu ifade etmişlerdir.

Kitaplarda zorbalığa seyirci kalan karakterlere yönelik betimlemeler incelendiğinde, zorbalığın sürdürülmesinde seyircilerin kayıtsızlığı ve pasifliği belirleyici bir rol oynamaktadır. Salmivalli ve arkadaşlarının (2011) çalışması, kurbanı savunmanın zorbalık davranışlarıyla negatif, zorbalığı pekiştirmenin ise pozitif ve güçlü bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Çetin'in (2024) bulguları, kurbanın zorbalık karşısındaki boyun eğici davranışlarının, çevresinden algıladığı sosyal destek düzeyine bağlı olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu veriler ışığında, seyirci tepkilerinin hem zorbanın davranışlarını sürdürmesi hem de kurbanın tepkileri üzerinde etkili olduğu ve bu nedenle zorbalıkla mücadelede seyircilerin aktif bir rol üstlenebileceği söylenebilir.

Kitaplarda yer alan çözüm önerileri ise çoğunlukla zorbalığa karşı önlem alma, kurbanı güçlendirme ve zorbayı görmezden gelme şeklinde kategorize edilebilecek yaklaşımlarla sunulmaktadır. Literatürde de benzer şekilde, zorbalıkla mücadeleye yönelik önleyici stratejilere vurgu yapılmaktadır (Kepenkçi & Çınkır, 2003; Özdiğer Arslan & Savaşer, 2009; Brank et al., 2012; Semercioğlu et al., 2023; Karataştan & Akcan, 2023; Doğan & Keleş, 2023; Özgöker & Gürşimşek, 2023). Bayar ve Balcı (2023), ailelerin bilinçlendirilmesi, sosyal medya araçlarının eğitici şekilde kullanımı, ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi, psikolojik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi ve caydırıcı yaptırımların uygulanması gibi çok boyutlu stratejiler önermektedir. Öte yandan, Dağlı ve Uzundal (2020) zorbalığın kültürel ve sosyal bağlamda ele alınmasının, yalnızca bireysel değil sistemsel çözüm önerilerinin geliştirilmesinde önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda, kitaplarda sunulan çözüm önerilerinin çocuklara yalnızca bireysel tepkiyi değil, sosyal sorumluluk, dayanışma ve hak temelli yaklaşımları da kazandırması gerektiği söylenebilir.

Öğretmenlerin ve ebeveynlerin çocuklarla konuşmakta güçlük çektikleri hassas konulara yönelik çekinceleri, çocuk kitabı seçimlerine de yansımaktadır. Oysa edebî açıdan nitelikli ve çocuğa yönelik ilkesine uygun biçimde kaleme alınmış eserler, çocukların zorlayıcı temalarla yüzleşmesinde önemli bir aracı işlevi görebilir. Çocuklar, edebiyatta karşılaştıkları karakterlerin yaşantıları aracılığıyla yaşam gerçekliği ile kendi deneyimleri arasında anlamlı bağlar kurmakta; bu bağlamda edebiyat, çocuğun sosyal ve duygusal gelişimini destekleyen bir öğrenme ortamı sunmaktadır. Akran zorbalığı, çocukların gündelik yaşamlarında karşılaşılabilecekleri ya da tanıklık edebilecekleri önemli bir olgudur. Zorba, mağdur veya seyirci rollerinden herhangi biriyle karşı karşıya gelen çocuklar, edebî metinler aracılığıyla bu yaşantılarını anlamlandırma, empati geliştirme ve çözüm yolları üzerine düşünme fırsatı bulmaktadırlar.

Bu çalışmada incelenen eserler, okuyucularına akran zorbalığının temel bileşenlerine ilişkin olarak zengin bir içerik sunmakta; özellikle zorba ve kurban rollerine ilişkin ayrıntılı betimlemelerle çocuklara bu rollerin dinamiklerini kavrama fırsatı tanımaktadır. Zorba karakterler, genellikle fiziksel olarak güçlü ya da dikkat çekici, aile içi baskı veya şiddet geçmişine sahip, gücünü kaybetmekten korkan ve zorbalığı öğretmen ya da yöneticilerden ustalıkla gizleyebilen bireyler olarak kurgulanmaktadır. Buna karşılık mağdur karakterlerin çaresizliği sıklıkla vurgulanmakta, içsel çatışmalarına yer verilmektedir. Ancak incelenen eserlerde seyirci konumundaki karakterlerin tutumlarına ve farkındalık gelişimlerine yeterince yer verilmediği dikkat çekmektedir. Oysa akran zorbalığıyla karşı karşıya kalan bireylerin yalnızlık ve çaresizlik hislerinin azaltılmasında, çevredeki tanıkların tutumları belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, seyirci karakterlerin olay örgüsünde daha aktif ve çözüm odaklı roller üstlenmeleri, çocuklara yönelik empati, dayanışma ve toplumsal sorumluluk gibi değerlerin gelişimine katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, çocuklara yönelik yazılmış ve akran zorbalığını çok boyutlu bir şekilde ele alan edebî eserlerin, çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini destekleme ve istendik davranışları kazandırma açısından önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bu doğrultuda, yazarların yalnızca zorba ve mağdur karakterlere değil, seyirci rolündeki bireylerin etkin ve olumlu katkılarını görünür kılmaya da özen göstermeleri, söz konusu olumlu etkiyi pekiştirecektir.

Öneriler

Öğretmen ve ebeveynlere yönelik öneriler

- Çocuklara yönelik kitapların seçiminde “nitelikli kitap” özelliği taşıyıp taşımadığı kontrol edilmelidir.
- Çocuklarda istendik davranış geliştirmeye yönelik kitapların seçimine dikkat edilmelidir.
- Davranış bozukluğu gösteren çocuklara istenmeyen davranışlar ve sonuçlarını içeren kitaplar okutulabilir.

Araştırmacılara yönelik öneriler

- Akran zorbalığında etkili olan kültürel ve sosyal öğeler çalışmalara dahil edilebilir.
- Çocuk edebiyatı eserleri, istendik ve istenmedik davranışlar temel alınarak incelenebilir.
- Çocuk edebiyatının akran zorbalığı üzerindeki etkisi deneysel çalışmalarla incelenebilir.

Kaynakça

- Adams, K. (2014). What is a child? Children's perceptions, the Cambridge Primary Review and implications for education. *Cambridge Journal of Education*, 44(2), 163-177. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2013.860082>
- Bayar, A. & Balcı, M. (2023). Okul rehber öğretmenlerinin bakış açısından akran zorbalığı ve çözüm yolları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 87-105.
- Beşer, R. (2019). *Resimli çocuk kitaplarının zorbalık olgusu açısından döküman analizi ile incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Brank, E. M.; Hoetger, L. A. & Hazen, K. P. (2012). Bullying. *Annual Review of Law and Social Science*, 8(1), 213-230.
- Boyatzis, R. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Sage.
- Çelepoğlu, A. (2007). Çocuk-edebiyat ve çocuk edebiyatı. Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı. (ed. Yılar, Ö. ve Turan, L.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çetin, E. (2024). Algılanan sosyal desteğin akran zorbalığı mağduriyeti etkisinde boyun eğici davranışların aracı rolü. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 262-276.
- Dağlı, E. & Uzundal, M. (2020). İlkokul öğrencilerinin akran zorbalığı ile okul iklimi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *The Thirteenth International Congress of Educational Research*. Hatay, Türkiye.
- Doğan, S. & Keleş, O. (2023). Nedenleri sonuçları ve çözüm önerileri bağlamında akran zorbalığı: Bir olgubilim çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-32.
- Evertson, C. M. & Emmer, E.T. (2013). *Classroom management for elementary teachers*. Pearson.
- Farrington, D. & Baldry, A. (2010). Individual risk factors for school bullying. *Journal of aggression, conflict and peace research*, 2(1), 4-16.
- Flanagan, K. S.; Hoek, K. K. V.; Shelton, A.; Kelly, S. L.; Morrison, C. M. & Young, A. M. (2013). Coping with bullying: What answers does children's literature provide?. *School psychology international*, 34(6), 691-706.
- Karataştan, A. & Akcan, E. (2017). Sınıf öğretmenlerinin perspektifinden akran zorbalığı ve göçmen/mülteci çocuklar. *International Journal of Education*. *International Journal of Education*, 12(1), 1-15.
- Kepenekçi, Y. K. & Çınkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34(34), 236-253.
- Koç, Z. (2006). *Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lim, S. J. J. & Hoot, J. L. (2015). Bullying in an increasingly diverse school population: A socio-ecological model analysis. *School Psychology International*, 36(3), 268-282.
- Meriç, C. (1987). Çocuk edebiyatı. (Haz. Mustafa Ruhi Şirin), *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, 3-13.
- Miles, M. B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. (2nd Edition). Calif. : SAGE Publications.
- Oliver, R. L.; Young, T. A. & LaSalle, S. M. (1994). Early lessons in bullying and victimization: The help and hindrance of children's literature. *The School Counselor*, 42(2), 137-146.
- Olweus, D. (1994) Bullying at school: basic facts and effects of a school-based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and allied disciplines*, 35, 1171– 1190.
- Özdinçer Arslan, S. Ö. & Savaşer, S. (2009). Okulda zorbalık. *Milli Eğitim Dergisi*, 39(184), 218-227.

- Özgöker, S. & Gürşimşek, A. I. (2023). Okul öncesi öğretmenlerinin akran zorbalığına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 37(3), 857-874.
- Perren, S. & Alsaker, F. D. (2006). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *Journal of child psychology and psychiatry*, 47(1), 45-57.
- Salmivalli, C.; Voeten, M. & Poskiparta, E. (2011). Bystanders matter: Associations between reinforcing, defending, and the frequency of bullying behavior in classrooms. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40(5), 668-676.
- Semercioğlu, M. S.; Akçay, İ. & Saraçlar, C. (2023). Akran zorbalığı olaylarındaki mülteci çocuklara yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 3(6), 935-950.
- Sever, S. (2021) Çocuk ve Edebiyat, 11. Baskı, Ankara: Tudem Yayıncılık.
- Sivrikaya, T. & Çetin, M. E. (2023). Kaynaştırma öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma durumlarının ve zorbalıkla başa çıkma stratejilerinin belirlenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 37(1), 232-252.
- Şirin, M. R. (2007). Çocuk edebiyatı kültürü okuma alışkanlığı ve medya sarmalı. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Temizyürek, F. (2003). Türkçe öğretiminde çocuk edebiyatının önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (13), 161.
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis. https://opendocs.ids.ac.uk/articles/report/Learning_about_Qualitative_Document_Analysis/26442637?file=48090622
- Wang, C.; Couch, L.; Rodriguez, G. R. & Lee, C. (2015). The bullying literature project: Using children's literature to promote prosocial behavior and social-emotional outcomes among elementary school students. *Contemporary school psychology*, 19, 320-329.
- Yalçın A. & Aytaş G. (2003). Çocuk Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O. & Destegüloğlu, B. (2021). Çocuk kitaplarında akran zorbalığı. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(230), 241-257.
- Yurdakul, S. (2023). Çocuk kitaplarına yansıyan akran zorbalığı üzerine bir inceleme. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.